

УДК 398.33 (477.64) «17»

РАЛЕЦЬ – ОBOB'ЯЗКОВИЙ ВИДАТОК РЕМІСНИКІВ ГЕТЬМАНЩИНИ XVIII ст.**Оксана Коваленко**

Інститут керамології – Відділення Інституту народознавства НАН України
Україна, 38164, Полтавська обл., смт. Опішня, вул. Партизанська, 102
e-mail: kovksana@gmail.com

У XVIII ст. в Гетьманщині ремісничі цехи мали багато видатків: драгунська суштентація, поштові видатки, збори на користь місцевої адміністрації (полковника, писарів, магістрату, вйту, бурмистрів, сторожів), стація, Гетьманська стація, збори з шинкування, ярмаркові збори тощо [10; 11]. У видаткових відомостях того часу наявний ще один специфічний вид видатків – ралець, який розглянемо далі детальніше.

Першим спеціально звернув увагу на нього ще О. Лазаревський, який зацентрував увагу саме на данні ралець людьми, які були у залежному становищі від того, кого обдаровували [15, с. 361-364]. Він зауважив, що цехові ремісники могли давати ралець цехмістрові, й, у цьому випадку, він мав характер добровільної пожертви. Подібний приклад, тлумачачи слово ралець, наводив і Б. Грінченко: «цехові братчики понесли цехмістрові на ралець пляшку горілки та ковбасу», посилаючись, що він був записаний у Ніжинському повіті у XIX ст. [18, с. 4]. А Д. Яворницький, наводячи відомості про дохід кошового отамана та судді, згадав та описав також різдвяний і пасхальний ралець-подарунок, який ті отримували від шинкарів, ремісників і купців [19, с. 177].

Аналіз сучасних, доволі нечисленних публікацій з теми показує різне тлумачення змісту ралець представниками різних наук. Так, історики тяжіють до розгляду його як податку [1, с. 175; 3, с. 68; 11, с. 101; 5, с. 7; 2, с. 153; 13, с. 21]. Мовознавці вбачають у цьому слові давню назву будь-якого дарунка, а етнографи тлумачать, як трансформований у козацькій субкультурі звичай носити старшим різдвяну вечерю [5, с. 7], або характерні для традиційного суспільства відносини реціпрокації, яка передбачала відшкодування кожного дарунку еквівалентною віддякою [14]. На думку Л. Іванікової ралець вже у XVIII ст. повністю втратив добровільний характер і перетворився на хабар [5, с. 7]. Ця дослідниця здійснила розгляд етимології слова ралець і задекларувала спробу простежити трансформацію цього звичая, хоча, власне, зміни простежені слабо, адже до

статті не залучалося нових джерел.

У цій розвідці спробуємо розглянути витрати на ралець цехових майстрів Гетьманщини першої чверті XVIII ст. та з'ясувати його характер – добровільного подарунку, обов'язкового податку чи хабара. Слід наголосити, що «ралецькі роздачі» ремісників Гетьманщини досі спеціалізовано не вивчалися.

Ралець, це не звичний податок, це подарунок (приношення), «ходить на ралець», «ралець давати» – ходити з поклоном. На ралець саме ходили, тобто це радше слово на означення процесу, а не предмету. Ось як у «Конотопській відьмі» Григорія Квітки-Основ'яненка: «Цитуйте, ж усі і слухайте; кого начитаю над вами сотником, так зараз поклоняйтесь йому і на ралець з гостинцями ідіте!» або «і той подарунок, що лагодив собі на весілля понесу йому на ралець». Так само, на ралець ходила Венера в «Енеїді» Івана Котляревського. У даному випадку йдеться про ралець, як власне хабар, оскільки Венера сподівалася вирішити свої питання за подарунок.

Звичай давати святкові подарунки, а ралець, приносили двічі на рік, на найбільші свята, Різдво та Великдень, усіяко підтримувався козацькою старшиною. В. Горобець, зазначав, що «ралець був добровільним піднесенням полковнику на Різдво та Великдень. Але парадокс полягав у тому, що з часом ця сама «добровільність» збереглась лише у формі передачі збору – якщо інші збори стягувалися спеціально призначеними полковою владою адміністраторами, то «ралець» самостійно доставляли полчани» [2, с. 153]. Подібні подарунки, отримувала і кошова старшина Запоріжжя [19, с. 176]. Існувала, напевне, певна ієрархія принесення, починаючи від полковника (чи кошового на Січі) і далі униз шаблями козацьких посад. Ось, наприклад, О. Курочкин із посиланням на опис О. Рігельмана, зауважує, що «приходили ...на перший день до кошового, котрий заради свята і за прихід їх повинен був поїти вином і взварцем ...на другий день ходили до судді, на третій до писаря, а на четвертий до осавула з таким же підношенням як і до кошового» [14]. А, у вже

згаданий, «Конотопській відьмі» Г. Квітка-Основ'яненко обіграв саме цей момент, як свідчення вивершення самозванки: *«і на ралець ходили до неї люди зараз після сотнички...»*.

У XVIII ст. ця традиція була повсюдно поширена, не лише у козацькому, але й у міщанському середовищі Гетьманщині. Всі цехові майстри обов'язково сплачували ралець, хоча формально він і вважався добровільним. Судячи з усього, дуальність влади у містах – полкового та магістратського управління, призвело до поширення звичаю давати ралець саме старшині, зрідка міським урядовцям. На користь останніх збори відраховувалися з цехів правомірно, а полкова чи сотенна влада робила це незаконно.

Ремісники приносили старшині у подарунок свої вироби або гроші двічі на рік – на Різдво та Великдень. Саме до цих найбільших свят готували ралець всі цеховики Полтавського полку й у решті міст Гетьманщини [17, с. 91; 15, с. 361; 6]. Вірогідно, звичай давати ралець був характерним саме для Гетьманщини, адже, наприклад М. Капраль, характеризуючи видатки шевців Львова у XVII-XVIII ст. не називає серед них такий обов'язковий платіж посадовцям, який можна було б співвіднести із ральцем, лише зауважує, що цехмістри періодично вносили гроші при консультаціях із бурмістром, райцями, бурграбієм та іншими представниками міської та судової адміністрації [8, с. 132]. Аналогічно, у детальній цеховій книзі дибинецького гончарського цеху, записи якого фіксують витрати за 1746-1817 роки, немає записів витрат майстрів на ралець. Хоча інші сплати зафіксовані дуже детально: наприклад, туди внесені записи про купівлю різних товарів (воску, горілки, гречки, свіжої риби), витрати на церкву її облаштування та ремонт, святкові бенкети – «обіди братерські» тощо [7].

Натомість у Гетьманщині ралець був повсюдно поширений. На це вказував О. Лазаревський, зауваживши, що з часом (дослідник сам висловлює жаль, що встановити коли саме фактично неможливо) старшина та міські урядовці почали розглядати ралець, як обов'язкову сплату [15, с. 361]. Джерела показують, що вже у першій чверті XVIII ст. він сприймався ремісниками як обов'язковий елемент їхньої видаткової політики. Проілюструємо це на прикладі Полтавського полку, використавши за основу податкову відомість Гаврила Карташова *«О цехах по всем полку Полтавском какие в оних збори били, куда употреблени»* 1722 р. [6]. У цьому документі сплати на ралець фігурують,

як обов'язковий збір, який збирався із ремісників, або грошима, або виробами. Хоча ремісники підкреслювали його добровільність, наприклад цехмістер кравецький Павло із Кишеньок вказував, що ралець *«своею охотою даємо»* [6, арк. 9зв.].

Цікаво, що того ж року гетьман Іван Скоропадський писав чернігівському полковнику Павлу Полуботку листа з вказівкою заборонити ралецьві збори, оскільки це важко для козаків і посполитих сплачувати суспендацію та виконувати інші повинності [15, с. 363-364]. Якщо ж вже *«забрана, то жебы тихъ грошей ніхто із старшины нікуда рострочовать не важлились, ибо за поворотом, даст Богъ, нашим роскажемъ оніе, любъ воспятъ людямъ; зъ которихъ стягано, поотдавати, любъ на яковіе общенародніе нужди въ каждомъ полку употребить для тих-же людей полегкости въ другихъ необходимыхъ повинностяхъ.»* [15, с. 363-364]. Отож, ця підкреслена добровільність, могла бути і своєрідною формулою запису, яка забезпечувала старшину від гніву гетьманського уряду. Принагідно зауважимо, що у тогочасних документах гетьманської канцелярії, ралецьві чітко відмежовувалися від хабарів [3, с. 68].

Усього у цьому році в межах полку діяло 49 цехових з'єднань у 10 містах і містечках [12, с. 32]. 23 з'єднання внесли до відомості серед своїх витрат «ралецьку роздачу», тобто постійні, дворазові грошові сплати чи натуральні видатки на користь старшини. У них підкреслена окремішність цих зборів – *«особливо збираем денги и ралець даємо»*. Детальний розподіл сум ралецьві представлений у табл. 1 (складена на підставі [6]). Інші збори з ремісничих цехів до цієї таблиці не залучалися, виключно ті, які містили вказівку, що ці виплати є саме ральцем.

Решта цехів, вірогідно, теж могла у той час сплачувати ралець. Просто у видатковій відомості ця назва не конкретизована. Деякою мірою, це вада джерела – ймовірно, збирачі даних записували по-різному, у різних містечках. Найгірше укладачі попрацювали у Нових Санжарах, відомості доволі нечіткі. Наприклад, у полковому місті Полтаві, ремісники не вживають слова ралець для позначення своїх витрат, але призначення сплат, їх розмір і характер дуже перегукуються із вище наведеними даними по решті містечок (див. табл. 2).

О. Лазаревський розглядав ралець як натуральний збір, який поступово набув грошової форми [15, с. 361-362]. В. Борисенко відзначав, що одразу після козацької революції перева-

жав натуральний характер цих принесень, то вже наприкінці XVII ст. утверджується грошовий, хоча розмір цієї данини не був точно визначений [1, с. 175]. Як бачимо, у Полтавському полку у першій чверті XVIII ст. ралець сплачували у натуральній, грошовій і комбінованій формі. 47,8% цехів, залучених до аналізу, віддавали продукти власного виробництва. Найбільше приносили різники, а бондарі, взагалі, віддавали бочки та кадовби на вимогу. Найчастіше розплачувалися у натуральному вигляді шевці – чоботами. 21,8% платили гроші, а 30,4% поєднували сплати.

Сума грошей неоднакова, вона сплачувалась у різних грошових одиницях і сильно коливалася. Якщо перевести усі сплати у рублі, для порівняння, то отримуємо діапазон від 32 до 2 руб. Найбільше сплачували цеховики Великих Будищ, а найменше – Сокілки (якщо враховувати лише дані для тих міст і з'єднань, де напряму вказувалося, що ці збори – на ралець). Сума залежала від кількості ремісників у цеху й економічного стану цеху. Недаремно ж найбідніші цехи – бондарські та гончарські, окрім Великих Будищ, не вказали напряму витрат на ралець. З кожного члена цеху збирали від 7 до 20 коп.¹, а у середньому 10-16 коп. Для порівняння, за відомостями, які наводить К. Лазаревська, відносно гончарського цеху Київського Подолу другої половини XVIII ст., видатки на ралець були різними від 20 руб. 75 коп. до 1 руб. 71 коп. у різні роки, тобто найбільший збір становив близько 35 коп. на рік з особи [16, с. 305].

Найбільше у Полтавському полку сплачували різники Великих Будищ, збираючи по 1 руб. 28 коп. з особи. Різницькі цехи, назагал, виглядають дещо інакше. Їх збори на потреби полкової, сотенної чи міської старшини (не лише ральцеві) майже завжди були у натуральній формі та майже не фіксованими, а також, вони часто давали м'ясо та рибу на вимогу. Як видно із таблиць полтавські різники мали встановлену «таксу», а от великобудиські, крім грошей, ще збирали для міського уряду перед Різдом і постом по пів і чверті бочки риби. Цей приклад перегукується із тогочасним віршем Кліментія Зіновієва про різників, який, будучи священиком, у деякій мірі, не схвалював їх заняття, а більш ратував за рибалок, вважаючи, що: *«слушне (б) рыба(л)камъ в(ъ) товары(ст)вѣ жити з ре(з)никами: хо(ч) на-*

ве(т) и в цеху ихъ быти» [4, с. 141]. Різники Біликів зауважували, що *«из цеху сколько требуется мяса на расход ратушный даемо без платежу»* [6, арк. 8]. У Решетилівці, окрім значних виплат, різники, ще й мали утримувати худобу старшини та дорого скуповувати її, а *«в дни мясніе сколько потребуемого мяса на наезди разніе»* видавали [6, арк. 4зв.].

Найменше, 7,5 коп. збирали ткачі Сокілки. Наближено до них, 2 руб. з 26 чоловік (тобто по 8 коп.) платили колісники Великих Будищ. Проте, ймовірно, це компенсувалося тим, що вони *«особливо в год с рукоделия нашего даемо полкопейки, а сверх того и осмъ сани писарю полковому, чотири вози и чотири сани, кроме дробних наших цеховых расходов»* [6, арк. 3зв.].

Якщо зі зборами грошей зрозуміло, вони мали б пропорційно збиратися із усіх братчиків (і про це між рядків документу можна прочитати), то із натуральними зборами складніше. На сьогодні, не відомі джерела, які б дали відповідь, на кого покладався обов'язок, наприклад, пошити чоботи для війта до цього Різдва? Можливо, це відбувалося за чергою, або за рішенням цехмістра.

Чи є у загальних обсягах доходи від ральця достатньо вагомими? Порахуємо, скільки міг отримати представник ральцю полкової старшини за рік від цехів полку. Підрахунки показують, що, наприклад, полковий писар (він найчастіше конкретизований як об'єкт принесення ральцю у джерелі) у 1722 р. лише з цехів отримував 1 камінь лою, бочку, 6 пар чобіт, 1 кожух сукна тонкого, 4 шапки, 8 саней.

Отже, ралець у Гетьманщині, це подарунок, які дарували двічі на рік особі вищій за соціальним статусом, людиною, яка була у залежному становищі від того, кого обдаровували. При цьому, на відміну від хабара, за нього не очікували миттєвої вигоди та він мав обов'язковий характер, а відтак наближався за статусом до податку. Цеховики носили його до козацької старшини – полкової чи сотенної адміністрації та міським урядовцям: війтам, писарям, бургомістрам. Він мав переважно натуральний характер, особливо, якщо зважити ще й на інші збори (майже половина – близько 48% цехів віддавали саме продукти власного виробництва). У той же час, інші видатки цехів були комбінованими, при переважаючій грошовій формі [11, с. 102]. Грошові збори на ралець були порівняно рівномірними, винятками є збори із різників, вони у багато разів вищі за середні. Стабільність часу подарунків, разом із фіксованістю сум, які подібні у різних місцях, викликають враження, що ралець був

¹ Підрахунки зроблені, шляхом умовного переведення всіх грошових одиниць у рублі та поділу на кількість осіб у цеху.

обов'язковою сплатою. Міські цехові корпорації *de jure* підлягали владі магістратів чи ратуш, проте, внаслідок специфіки міст Гетьманщини, які були, у першу чергу, центрами військових територіальних одиниць, вони мали значні видатки й на користь полкової чи сотенної адміністрації.

Витрати на ралець, який мав обов'язковий характер, не захищали майстрів від інших нефіксованих зборів на користь козацької старшини, але, напевне, убезпечували від зайвих поборів, адміністративних проблем дріб'язкових адміністративних причіпок. Вочевидь, до кінця століття характер ралеця змінюється. Це відбувається у час втрати цехами незалежності, врешті розкладу цехової організації. Тому художні джерела вже фіксують ралець у синонімічному значенні до хабара та без прив'язки до конкретних дат у році.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисенко В.Й. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. Київ, 1986. 264 с.
2. Горобець В.М. Світанок української держави. Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків, 2017. 448 с.
3. Гуржий А.И. Эволюция феодальных отношений на Левобережной Украине. Киев, 1986. 134 с.
4. Зіновієв К. Вірши. Приповісті посполиті. Київ, 1971. 391 с.
5. Іваннікова Л. Старовинний український звичай «ралець»: традиція і трансформації // Народна творчість та етнологія. 2016. № 4. С. 7-15.

6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – ІР НБУ). Ф. 61. Кістяківського. Спр. 1577. 18 арк.
7. ІР НБУ. Ф. І: Лазаревського. Спр. 2198. 18 арк.
8. Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII-XVIII ст. Львів, 2006. 552 с.
9. Коваленко О. «Братія цеховая меская» XVIII століття: проблема входження ремісників із сіл до цехів міст на прикладі майстрів із Мачух // Мачуський збірник: зб. наук. праць. Полтава, 2017. Вип. І. С. 37-43.
10. Коваленко О. Видатковий аспект діяльності цехів Полтавського полку XVIII століття // Українська керамологія. Національний науковий щорічник за рік 2007. Опішне, 2011. Кн. III. Т. 1. С. 181-194.
11. Коваленко О.В. Видатковий аспект економічної діяльності цехів Полтавського полку початку XVIII ст. // Вісник МНТУ: зб. наук. праць. Т. І. № 1. 2007. С. 97-103.
12. Коваленко О.В. Ремісничі цехи Полтавського полку першої чверті XVIII ст. // Історична пам'ять. 2012. Вип. 28. С. 32-45.
13. Кохан О.О. Київські ремісничі цехи наприкінці XVIII – в середині XIX ст. // Наукові записки НАУКМА. 2016. Т. 182: Історичні науки. С. 19-23.
14. Курочкин О. До проблеми формування святкових традицій Запорозької Січі. URL: <http://kozakpedagog.webstolica.ru/bbloteka/kurochkin-oleksandr-do-problemi-formuvannja/>
15. Лазаревский А. Восприятие гетманом Скоропадским сборов на «ралець» // Киевская старина. 1885. № 10. С. 361-364.
16. Лазаревська К. Київські цехи в другій половині XVIII – та на початку XIX віку // Київ та його околиця в історії і пам'ятках. Київ, 1926. 475 с.
17. Пошивайло О. Етнографія українського гончарства. Лівобережна Україна (Гетьманщина) Київ, 1993. 395 с.
18. Словарь української мови: у 4 т. / упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. Київ, 1997. Т. 4: Р-Я. 616 с.
19. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. Київ, 1990-1991. Т. 1. 592 с.

Коваленко Оксана Ралець – обов'язковий видаток ремісників Гетьманщини XVIII ст.

*Ралець у Гетьманщині, це подарунок, які дарували двічі на рік – на Різдво та Пасху, особі вищій за соціальним статусом, люди, які перебували у залежному становищі від того, кого обдаровували. При цьому, на відміну від хабара, за нього не очікували миттєвої вигоди та він мав обов'язковий характер, а відтак наближався за статусом до податку. Переважно ралець давали у натуральному вигляді, тобто виробами. Грошові збори на ралець були більш менш рівномірними, у межах 10-16 копійок з особи, винатками є збори із різників, вони у багато разів вищі за середні. Цеховики носили його до козацької старшини – полкової чи сотенної адміністрації та міським урядовцям: війтам, писарям, бургомистрам. Міські ремісничі корпорації *de jure* підлягали владі магістратів чи ратуш, проте, внаслідок специфіки міст Гетьманщини, які були, в першу чергу, центрами військових територіальних одиниць, вони були змушені сплачувати податки й на користь полкової чи сотенної адміністрації.*

Ключові слова: Ралець, Гетьманщина, ремісник, цех, податок, місто, Полтавський полк, майстри

Коваленко Оксана Ралець – обязательный вид расходов ремесленников Гетманщины в XVIII в.

*Ралець в Гетманщині, это подарок, который дарили дважды в год – на Рождество и Пасху, особе вышней за социальным статусом, люди, которые были в зависимом положении от одариваемого. При этом, в отличие от взятки, за него не ожидали немедленной выгоды, он имел обязательный характер и, в связи с этим, был похож скорее на налог. Преимущественно, ралець имел натуральный характер. Денежные сборы были более или менее равномерными, в рамках 10-16 копеек с лица, за исключением сборов с резников, которые в несколько раз выше средних. Цеховики носили его козацкой старшине – полковой или сотенной администрации и городским чиновникам: войтам, писарям, бургомистрам. Городские ремесленные корпорации *de jure* подлежали власти магистратов или ратуш, но, в силу специфики городов Гетманщины, которые были, в первую очередь, центрами военных территориальных единиц, они были вынуждены оплачивать налоги и на пользу полковой и сотенной администрации.*

Ключевые слова: ралець, Гетманщина, ремесленник, цех, налог, город, Полтавский полк, мастера

Kovalenko Oksana Ralets as an Obligatory Spending of Craftsmen in Hetmanshchyna in the 18th Century

In the article, the tax-expense aspect of financial activity of the workshops (Poltava region at the beginning of XVIII age), is analysed. In particular, the questions of money and natural in behalf of cossack petty officer are considered, city officials. One of craft's expenses was «ralets». Ralets in Hetmanshchyna is a present which were given twice a year on Christmas and on Easter to a socially senior person by people depended on him. Furthermore, ralets didn't give guarantee for immediate profit and was obligatory, that made it closer to tax than bribe by the status. In most cases ralets was given in natural kind, which means manufactures. Charges were more or less the same, 10-16 coins per person. Charges from butchers were different, they were

higher in several times than medium. Craftsmen took them to Cossaks heads – regiment or hundred administrations – and to city administration: prefects, clerks, burgomasters. The basic tendencies were: the transition to the money relations; the economic submission and use of workshops by a cossack petty officer. City crafts corporations 'de jure' obeyed to magistrates or town halls power, although because of Hetmanshchyna cities specific character, as they were fist of all military territorial actor, craftsmen also had to pay taxes to regiment are hundred administration.

Keywords: ralets, Hetmanshchyna, handicraftsmen workshop, expense, city, Poltava district, masters

Рецензенти:
Кривошея Ір.І., д.і.н., професор
Михайлуца М.І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 01.12.2017 р.

Таблиця 1
Витрати на ралець цехів Полтавського полку у 1722 р.

Спеціалізація цеху	Місто/містечко	К-ть ремісників	Сума грошей, або кількість продукції	Умовний розрахунок суми з особи (копійки)	Призначення ральця
Кравецький	Великі Бу-дища	30	6 рублів	20	не вказано
	Решетилівка	40	10 коп.	12,5	не вказано
	Кобеляки	40	4 шапки	-	старшині
	Кишеньки	20	«по шапці»	-	не вказано
Різницький	Великі Бу-дища	25	4 рублі, 4 гривні	128	не вказано
Шевський	Великі Бу-дища	30	6 коп.	10	не вказано
	Решетилівка	24	4 рублі	16	не вказано
	Білики	20	по 4 пари чобіт	-	міській старшині
	Кобеляки	40	4 пари чобіт	-	старшині
	Кишеньки	12	по парі чобіт	-	сотнику, отаману, писарю
	Келеберда	25	1 пара сап'янових чобіт чоботи чорні	-	сотнику міському писарю
	Сокілка	18	1 таляр чоботи чорні чоботи чорні	-	сотнику отаманові війту
Ковальський	Великі Бу-дища	8	2 золоті	12,5	не вказано
Гончарський	Великі Бу-дища	14	2 рублі	14	не вказано
Ткацький	Великі Бу-дища	20	11 золотих	11	не вказано
	Решетилівка	30	4 таляри	13,3	не вказано
	Білики	13	по скатертині	-	міській старшині
	Кобеляки	50	4 скатертини	-	міській старшині
	Сокілка	20	4 золоті пів таляра 1 золотий	7,5	сотнику отаману війту
Колісницький	Великі Бу-дища	26	2 рублі	8	не вказано
Кушнірський	Білики	30	«по три шапки»	-	міській старшині
	Келеберда	20	шапка 2 золоті пів таляра	-	сотнику отаманові міському писарю

Таблиця 2
Сплати цехів Полтави на користь міської та полкової адміністрації у 1722 р.

Спеціалізація цеху	К-ть ремісників	Сума грошей, або кількість продукції	Призначення ральця
Кравецький	60	4 кожухи	отаману, війту, двом бурмістрам
Ковальський	25	не сплачували	-
Різницький	20	5 каменів лою 2 каменю лою 1 камінь лою 1 камінь лою 1 камінь лою ? камені лою	на ратуш полковнику полковому судді полковому писарю полковому бурмістру ратушному писарю
Бондарський	10	«с потребу бочок»	«на двор генеральской, полковничий и всей старшини»
Шевський	30	10 пар чобіт 2 пари чобіт 2 пари чобіт 2 пари чобіт 2 пари чобіт	панський двір полковому писарю війту бурмістру бурмістру
Гончарський	13	не сплачували	-
Ткацький	27	не сплачували	-
Колісницький	21 (у 1721 р.)	не включені до відомості, оскільки всі майстри проживали не у полковому місті, а в с. Мачухи [9, с. 37-39]	-